

SCREENING AF
KULTURMILJØER
BORNHOLM
REGIONSKOMMUNE

FORORD

Arkitektskolen Aarhus sætter med projektet *Umistelige Kulturmiljøer i Danmarks Yderområder* fokus på kulturmiljøer og bebyggede helheder i Danmark. Med en screening, der skal udvælge særligt værdifulde kulturmiljøer, er formålet med projektet at pege på de værdier og udviklingspotentialer, som den byggede kulturarv rummer.

Kulturmiljøer handler ikke blot om bevaring, men skal have værdi for mennesker i dag. De fysiske spor i kulturmiljøerne fortæller stedspecifikke og ofte kraftfulde historier, som potentielt kan styrke lokale erhverv og tiltrække turister og tilflyttere, såfremt deres fortællekraft aktiveres og aktualiseres.

Projektets ambition er at tilvejebringe et strategisk og metodisk overblik, hvormed kommunerne kan identificere kulturmiljøernes værdier. De lokale fortællinger synliggøres og bliver derved et redskab til at aktivere kulturmiljøerne som en ressource for udvikling i kommunerne.

Gennem en dialogbaseret proces med de kommuner som Arkitektskolen Aarhus har besøgt, er der udviklet en metode til Screening af Kulturmiljøer (SAK). Målet er at tilvejebringe et håndterbart redskab, der på enkel vis kan anvendes af kommunerne, som er myndighed på kulturmiljøområdet.

Den byggede kulturarv i Danmark rummer store bygningskulturelle værdier med mange spændende kulturhistoriske fortællinger. Det er målet med projektet at sætte disse fortællinger i spil for at udnytte kulturmiljøernes store iboende potentialer.

Mogens A. Morgen
Professor, arkitekt MAA

Simon Ostenfeld Pedersen
Projektleder, cand.mag,
chefkonsulent

PROJEKTTEAM

Mogens A. Morgen
Simon Ostenfeld Pedersen
Nina Ventzel Riis
Martin Weihe Esbensen
Mo Michelsen Stockholm Krag
Amal Abdi Ashur
Teresa Østergaard Pedersen
Anne Sofie Blegvad
Mette Boisen Lyhne

Projektet udføres af Arkitektskolen Aarhus med støtte fra Realdania. Rapporten må ikke gengives, undtagen i sin helhed, uden godkendelse fra Arkitektskolen Aarhus.

SCREENING AF KULTURMILJØER I DANMARKS YDEROMRÅDER

Umistelige Kulturmiljøer i Danmarks Yderområder har gennemført en strategisk screening af kulturmiljøer i 22 af landets kommuner. Hertil har Arkitektskolen Aarhus udviklet et enkelt metodisk værktøj til at værdisætte og prioritere kulturmiljøerne. Værktøjet, der er koordineret med andre danske og internationale værdisætningsmetoder, er udviklet med henblik på en generel anvendelse – også af andre end de i projektet omfattede kommuner.

En stor del af de udpegede kulturmiljøer er allerede kortlagt og beskrevet. Blandt andet i de tidligere Kommuneatlas, der senere blev kaldt både Kulturmiljøatlas og Kulturarvsatlas, i perioden 1990-2007, samt i regionplaner udført af de tidligere amter.

Screeningsmetoden kombinerer de eksisterende registreringer med besigtigelser af kulturmiljøerne, som de foreligger i dag. Kulturmiljøerne vurderes ved en værdisætning af deres kulturhistoriske værdi, arkitektoniske værdi og integritetsværdi. På baggrund heraf vurderes kulturmiljøernes samlede fortællerværdi, der danner grundlag for en udvælgelse og prioritering. Heri indgår også en stillingtagen til kulturmiljøernes egenskaber for at fremme turisme, bosætning, erhverv og kulturformidling, som kan udgøre et udviklingspotentiale i kommunerne.

Den viden, der foreligger i kommunerne og museerne er en integreret del af arbejdsgrundlaget. Indledningsvis gennemgås den eksisterende kommuneplans udpegning af kulturmiljøer i dialog med kommune og museum. Formålet er at afdække kulturmiljøernes status; hvilke af dem, er der særligt fokus på i den kommunale planlægning og

strategi og er der eventuelt væsentlige kulturmiljøer, som af forskellige årsager ikke er udpegede, men som alligevel bør indgå i screeningen. Dialogen tager også stilling til, om nogle kulturmiljøer helt bør udgå på grundlag af projektets fastlagte screeningskriterier eller af andre omstændigheder.

Metoden er udviklet løbende igennem projektet i dialog med kommuner, museer og andre interessenter.

METODE TIL SCREENING AF KULTURMILJØER (SAK)

SCREENINGSKRITERIER

- 1) Kulturmiljøet skal være udpeget, eller kunne overvejes som udpegning, i kommunen
- 2) Kulturmiljøet skal indeholde et bebygget miljø eller helhed (ikke enkeltstående bygninger, monumenter, gravhøje, ruiner, voldsteder, diger eller lign.)
- 3) Kulturmiljøet skal rumme en bærende fortælling, der kan opleves på stedet gennem synlige spor

RAPPORTENS INDHOLD

Denne rapport indeholder et skema over kommunens kulturmiljøer, kort- og billedmateriale samt løbsblade for hvert af de 3-5 udvalgte kulturmiljøer i kommunen. Skemaet oplister de værdisætninger og potentialevurderinger, som det enkelte kulturmiljø har fået tildelt i forbindelse med besigtigelserne:

Værdisætningen baserer sig på en vurdering fra 1 (lavest) til 5 (højest) på følgende tre værdiparametre:

- **Kulturhistorisk værdi:** Hvordan vurderes kulturmiljøets historiske betydning og kulturhistoriske fortællerværdi?
- **Arkitektonisk værdi:** Hvordan vurderes kulturmiljøets rumlige, formmæssige og arkitektoniske kvaliteter?
- **Integritetsværdi:** Hvordan vurderes kulturmiljøets helhed og sammenhæng?

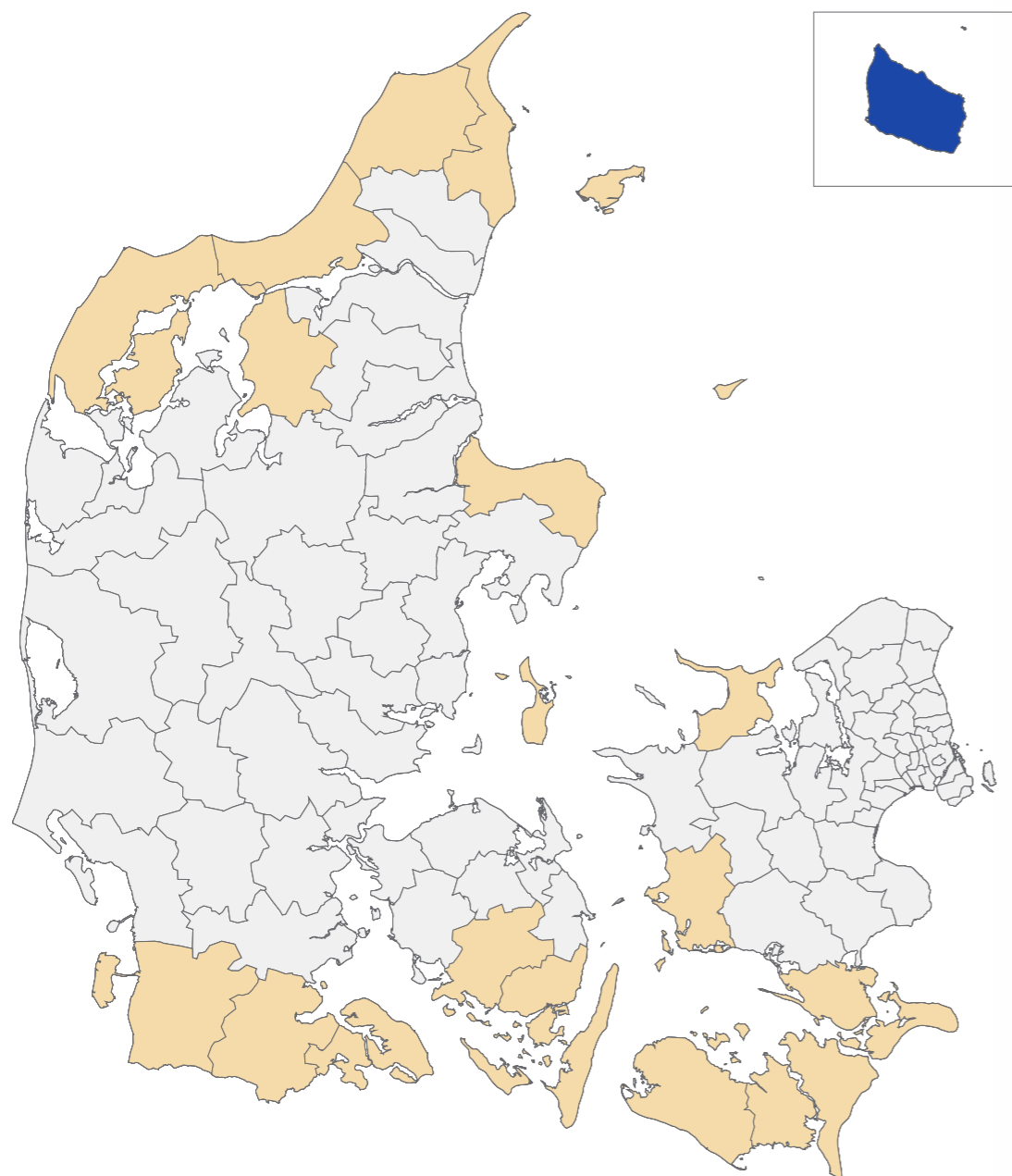
For alle værdisætninger gælder, at kulturmiljøets værdier skal være aflæselige i dag.

Potentialevurderingen angiver graden af endnu ikke indfriet potentiale fra 1 (lavest) til 5 (højest) fordelt på fire kategorier, som kulturmiljøets udviklingspotentialer ligger indenfor:

- **Turisme:** Har kulturmiljøet potentialer for at fremme turisme og turismerelateret virksomhed?
- **Bosætning:** Har kulturmiljøet potentialer for at rumme bosætning og/eller motivere egnstiltfytning?
- **Erhverv:** Har kulturmiljøet potentialer for at huse og/eller tiltrække virksomheder og andet erhverv?
- **Kultur/oplevelse:** Har kulturmiljøet særlige potentialer for formidling, oplevelse, kunst, festivaler eller anden aktivering?

I udvælgelsesfasen vægtes værdisætningen tungere end potentialevurderingen.

PROJEKTETS AFGRÆNSNING AF YDEROMRÅDER

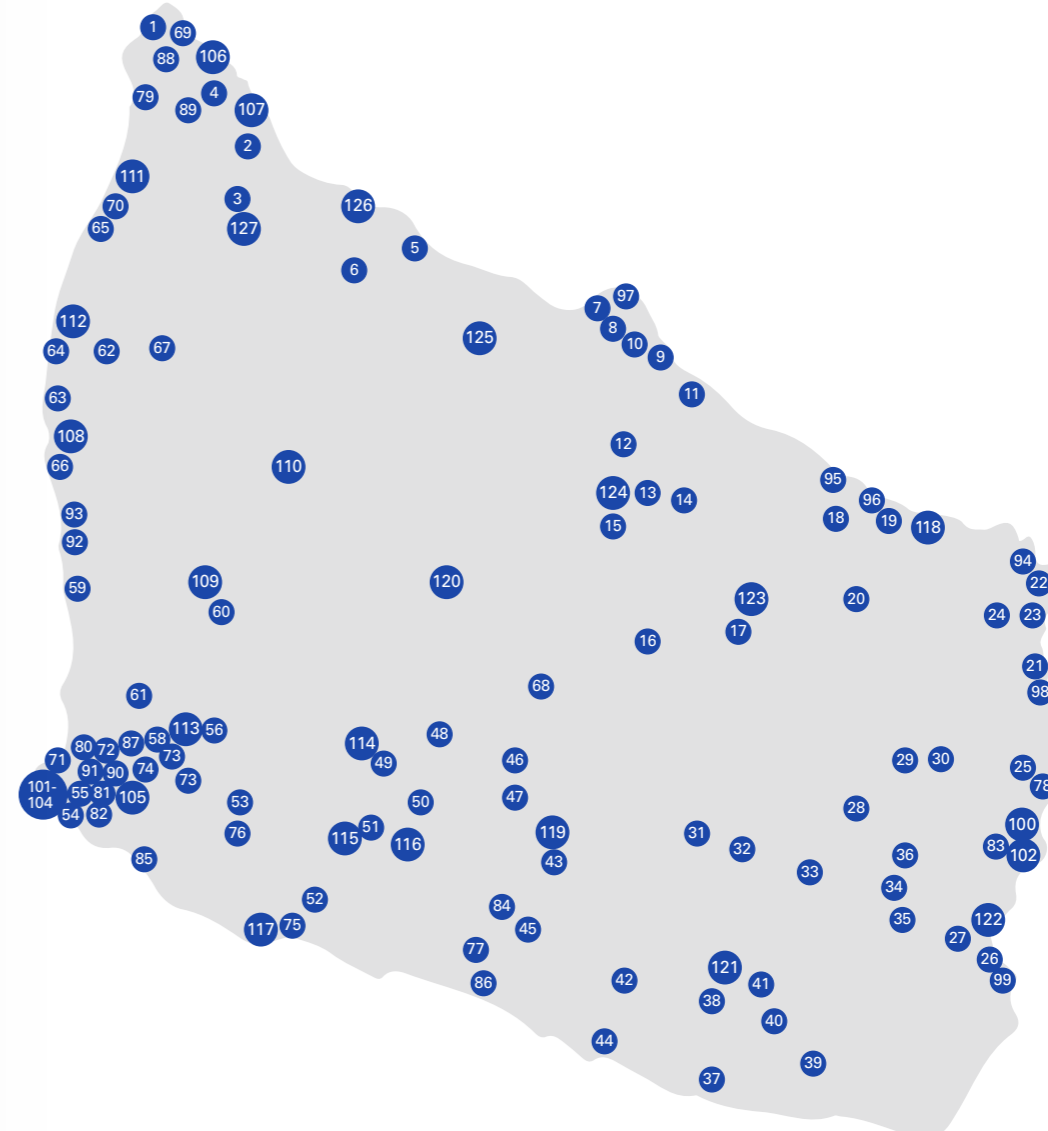

På kortet ses de 22 kommuner, der gennemgås i projektet

Der findes ingen officiel definition af "yderområder" i Danmark, men der anvendes skiftende kriterier til afgrænsning i forskellige sammenhænge. I dette projekt forstås "yderkommuner" som de kommuner, der optræder som sådan i alle de følgende fire sammenhænge: LAG-programmet, De Økonomiske Råd, De Regionale Vækstfora samt SKAT.

SCREENEDE KULTURMILJØER I BORNHOM KOMMUNE

(se skemaet næste side)

Region: Hovedstaden
 Kommunenummer: 400
 Indbyggertal: 39.756 (2016)
 Største by: Rønne (13.639 indbyggere i 2016)
 Kulturmiljøer:

Der er udgivet Kommuneatlas for Rønne (1990) og Kulturarvsatlas for Bornholm (2003). Regionskommunens 67 kulturmiljøområder er udpegede før strukturreformen i 2007. Efterfølgende er udpegninger indenfor hhv. industriminder (25) og historiske bymiljøer (30) kommet til, således at Kommuneplan 2013 rummer i alt 122 kulturmiljøer. De tre kulturmiljøekategorier rummer flere overlap, ligesom der flere steder mangler præcisering af afgrænsninger og/eller indhold af udpegningerne. Det anbefales derfor at kulturmiljøudpegningerne revideres.

BESIGTIGELSESSKEMA

Værdisætningen og potentiale vurderingen baserer sig på en vurdering fra 1 (lavest) til 5 (højest) på de forskellige parametre

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

1 **HAMMEREN-SÆNE-LANGEBJERG-SLOTSLYNGEN-HAM**
Udgår pga. screeningskriterierne.

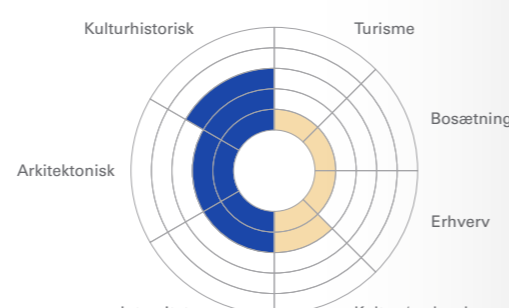
2 **STORLØKKE BAKKE**
Udgår pga. screeningskriterierne.

3 **OLSKER**
Udgår pga. dobbeltudpegning.

4 **KNÆGTEN-MADSEBAKKE STENHØJ**
Udgår pga. screeningskriterierne.

5 **STAMMERSHALLE, TROLDKOVEN**
Udgår pga. screeningskriterierne.

6 **HUMLEDAL**
Beboelse og småerhverv omkring smedie og mejeri i tidligere landsby med flere virksomheder, hvoraf ingen er aktive i dag. Alle boliger er privatejede.

7 **SALENE**
Udgår pga. screeningskriterierne.

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

8 **BOKUL**
Udgår pga. screeningskriterierne.

9 **MELSTED, LILLEVANG, SLETTEN**
Udgår pga. screeningskriterierne.

10 **GUDHJEM STATION**
Opført 1916, lukket 1952. Tegnet af Kay Fisker og Aage Rafn med afsæt i de lokale omgivelser og materialer. Huser i dag Gudhjem Museum.

11 **KOBBEÅDALEN**
Udgår pga. screeningskriterierne.

12 **ØSTERLARS RUNDKIRKE MM**
Udgår pga. screeningskriterierne.

13 **ØSTERLARS STATION**
Station på Aakirkeby-Gudhjem jernbanen. Tegnet af Kay Fisker og Aage Rafn i 1915 og opført 1916. Stationen er fredet og huser i dag friskole.

14 **BÆKKEGÅRD, RYTTERGÅRD**
Udgår pga. screeningskriterierne.

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

15

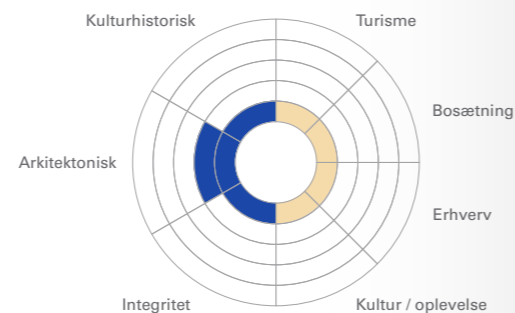
RISEN, BØGEBJERG

Udgår pga. screeningskriterierne.

16

ÅLØSE TRINBRÆT

Trinbræt på Aakirkeby-Gudhjem jernbanen. Stationen er ikke fredet og huser i dag privat beboelse.

17

ØSTERMARIE

Udgår pga. dobbeltudpegning.

18

MAGLEGÅRD, SKT MARGRETHE KAPEL

Udgår pga. screeningskriterierne.

19

BØLSHAVN, GYLDENSÅOMRÅDET

Udgår pga. screeningskriterierne.

20

GYLDENSÅ, LOUISENLUND, LYRSBY

Udgår pga. screeningskriterierne.

21

AARSDALE

Udgår pga. dobbeltudpegning.

22

SVANEKE

Udgår pga. dobbeltudpegning.

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

23

FRENNE, GRISBY, HESTEKLØVE

Udgår pga. screeningskriterierne.

24

SORTE MULD

Udgår pga. screeningskriterierne.

25

FREDERIKS STENBRUD

Udgår pga. dobbeltudpegning.

26

SNOGEBÆK

Udgår pga. dobbeltudpegning.

27

BODILSKER, LANGESKANSE, ENEKROGEN

Udgår pga. screeningskriterierne.

28

KATTESLET OG OMEGN

Udgår pga. screeningskriterierne.

29

SLAMREBJERG OG PLANTAGER

Udgår pga. screeningskriterierne.

30

GAMLEBORG

Udgår pga. screeningskriterierne.

31

KATTESLET

Udgår pga. screeningskriterierne.

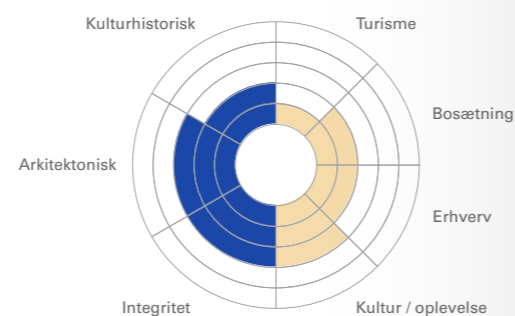
● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

32 **EGBY, BJERREGÅRD**
Udgår pga. screeningskriterierne.

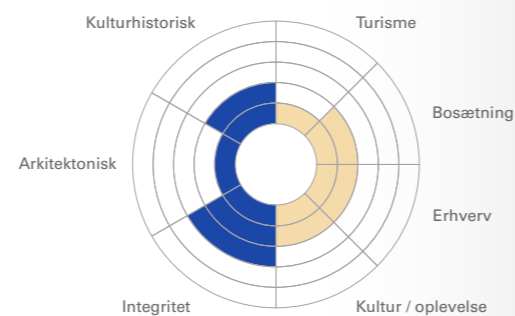
33 **KATTESLET, KULHØJ, HJORTEBAKKEN**
Udgår pga. screeningskriterierne.

BODILSKER SKOLE MM
Byen har haft skoler siden 1862. Bodilsker Skole fra 1959, med tilbygning fra 1989, har stået tom siden 2011. Skolen rummer i alt syv rødstensbygninger.

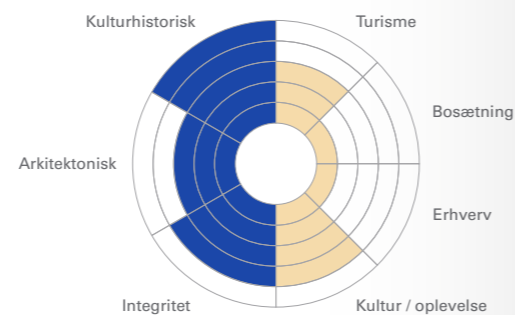
STENSEBY
Tidligere stationsby for Bodilsker. Byen har haft flere butikker, som i dag er i forfald eller står tomme, med undtagelse af autoforhandleren.

36 **BODILS KIRKE**
Udgår pga. screeningskriterierne.

SLUSEGÅRD VANDMØLLE
Underfaldsmøllen Slusegård nær Øleå, med senere ørredanlæg og klækkehus fra 1860'erne, er opført i bindingsværk af genbrugsmaterialer. Bygningsfredet.

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

38 **PEDERSKER KIRKE, BY MM**
Udgår pga. dobbeltudpejning.

39 **DYNDEBY, JOMFRUGÅRD**
Udgår pga. screeningskriterierne.

40 **POVLS KIRKE, RISPEBJERG**
Udgår pga. screeningskriterierne.

41 **RINGBORGEN**
Udgår pga. screeningskriterierne.

42 **GRØDBY, JÆTTEDAL**
Udgår pga. screeningskriterierne.

43 **AA KIRKE**
Udgår pga. screeningskriterierne.

44 **HULLEBÆK, RAGHAMMER**
Udgår pga. screeningskriterierne.

45 **LÆSÅ, GRØDBY Å, SAXEBRO MM**
Udgår pga. screeningskriterierne.

46 **GAMLEBORG, LILLEBORG, VALLENSGÅRD**
Udgår pga. screeningskriterierne.

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

47 **VALLENSGÅRD- OG KÆRGÅRD MOSE**
Udgår pga. screeningskriterierne.

48 **VESTERMARIE PLANTAGE, RINGEBY**
Udgår pga. screeningskriterierne.

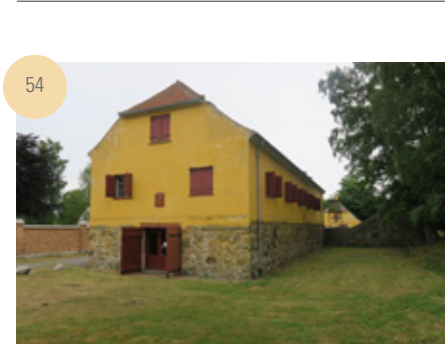
49 **VESTERMARIE KIRKE**
Udgår pga. screeningskriterierne.

50 **SMØRENDE**
Udgår pga. screeningskriterierne.

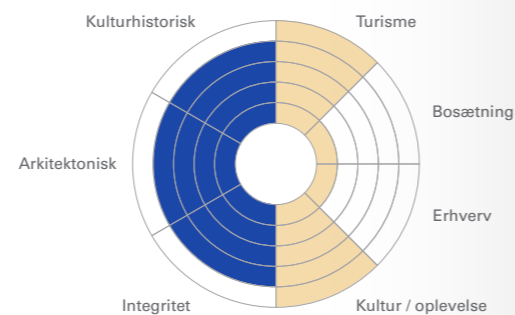
51 **NYLARS KIRKE**
Udgår pga. screeningskriterierne.

52 **ARNAGER, TORNEGÅRD, HYLDEBRANSGÅRD**
Udgår pga. screeningskriterierne.

53 **RØNNE-KNUDSKER PLANTAGER, BLEMMELYNG**
Udgår pga. screeningskriterierne.

RØNNE KASTEL OG FÆSTNINGSANLÆG
Opført i 1689. Planlagt større fæstningsværk, men aldrig i funktion. Rummer bastionvolde, kanontårn og magasinbygning. Huser i dag forsvarsmuseum.

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

55 **RØNNE**
Udgår pga. dobbeltudpegning.

56 **KNUDS KIRKE**
Udgår pga. screeningskriterierne.

57 **KANEGÅRDSSKOVEN**
Udgår pga. screeningskriterierne.

58 **SNORREBAKKEN**
Udgår pga. screeningskriterierne.

59 **HASLE LYSTSKOV, BLYKOBBE PLANTAGE**
Udgår pga. screeningskriterierne.

60 **NY KIRKE, VELLENSGÅRDOMRÅDET**
Udgår pga. screeningskriterierne.

61 **ALMEGÅRD, JYDEGÅRD**
Udgår pga. screeningskriterierne.

62 **FUGLESANGEN, JYDEGÅRD**
Udgår pga. screeningskriterierne.

63 **NORDVANG**
Udgår pga. screeningskriterierne.

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

64

HELLIGPEDER TEGLKÅS

Udgår pga. dobbeltudpegning.

65

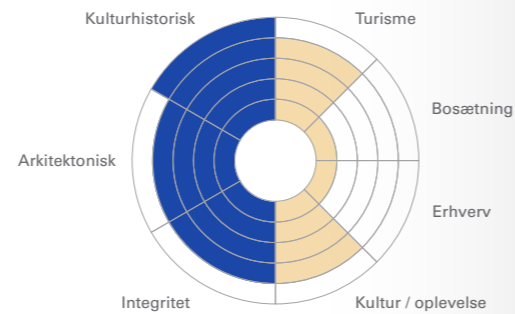
RINGEBAKKERNE

Udgår pga. dobbeltudpegning.

66

HASLE RØGERIER

Omfatter fem røgerier fra ca. 1870 til 1940, fiskerhuse, skure og åbne arealer med tørrepladser i Hasles sydlige del beliggende lidt adskilt fra selve byen.

67

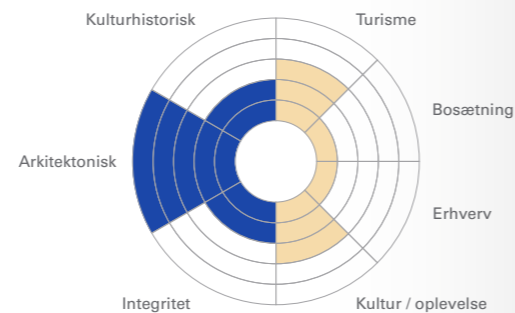
RUTS KIRKE OG OMEGN

Udgår pga. screeningskriterierne.

68

CHRISTIANSHØJ TRINBRÆT

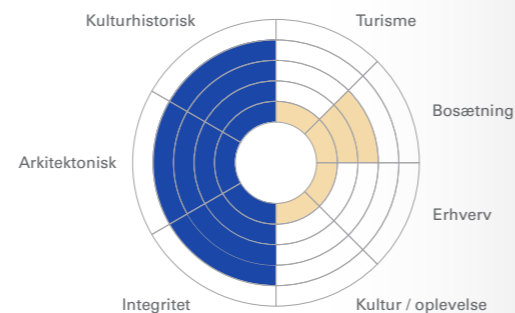
Christianshøj var et yndet udflugtssted, så man anlagde et trinbræt. Tegnet af Kay Fisker Aage Rafn. Huser en lille udstilling om Allinge - Gudhjem jernbanen.

69

SANDLINJEN

Stenarbejderboliger opført år 1900 af Borholms Granitværk, som arbejderne kunne leje. De 12 rækkehuse har haver og små gårde med baghuse.

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

70

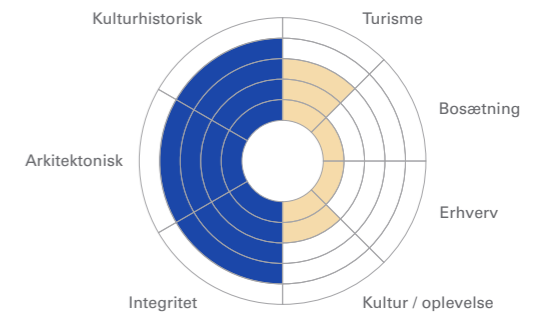
RINGEBAKKER

Udgår pga. screeningskriterierne.

71

HJORTHS FABRIK

Stentøjsfabrik fra 1862. Producerer stadig stentøj efter fabrikens oprindelige principper og fungerer i dag som museum bestående af fabrik, butik og lille have.

72

TORNEVÆRKET

Udgår pga. screeningskriterierne.

73

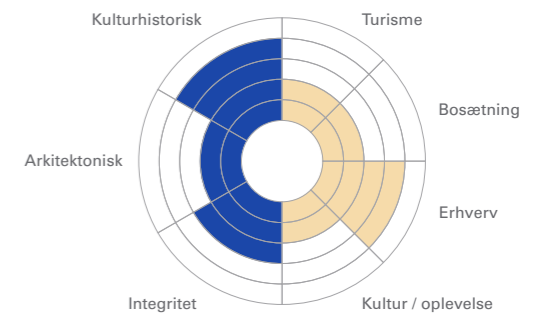
STUBBELØKKEN

Udgår pga. screeningskriterierne.

74

RABÆKKEN

Udgravning og produktion af ler fra 1889 frem til 1997 af bl.a. Hasle Klinker. Rummer grave, pladser, haller, kontorer, siloer og boliger. Huser i dag erhvervspark.

75

FOSFORRITTEN

Udgår pga. screeningskriterierne.

76

ROBDEALE

Udgår pga. screeningskriterierne.

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

77

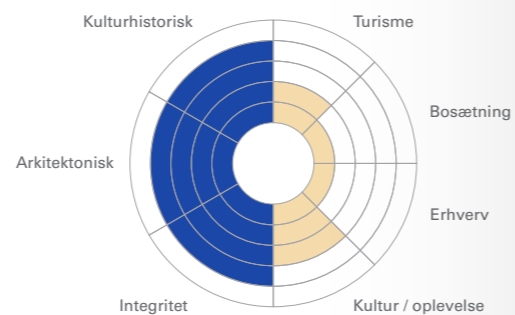
SKELBRO

Udgår pga. screeningskriterierne.

78

FREDERIKS STENBRUD

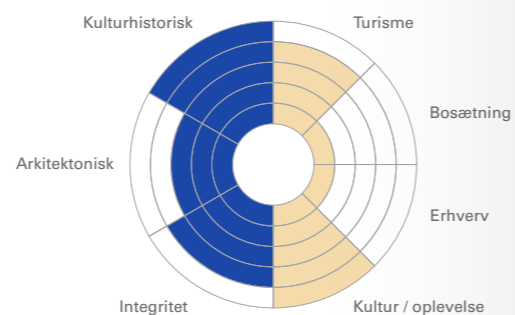
Bornholms første stenbrud fra 1754 brød sandsten ved Nexø. Den fir-længede stenbrudsgård er fredet, og det gamle brud mellem vejen og havet er vandfyldt.

79

HAMMERVÆRKET

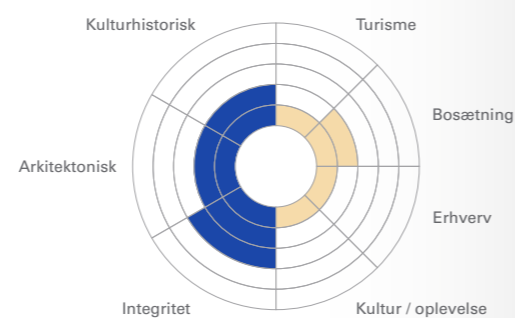
Hammerværket er ikke bevaret, men udskibningshavnen, Hammerhavn, og brudet ved Opalsøen vidner om granitventryret på Bornholm.

80

BUEN - RØNNE

24 fritliggende almene boliger i gule sten med egne haver.

81

ZAHRTMANSVEJ

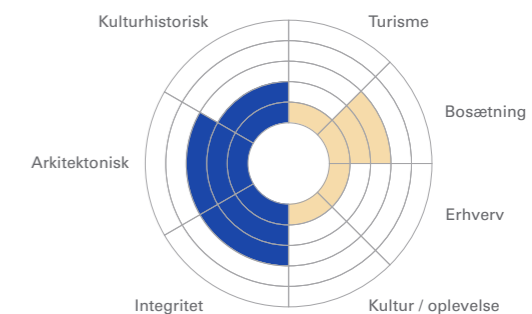
Udgår pga. screeningskriterierne.

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

82

ZAHRTMANNSVÆNGE

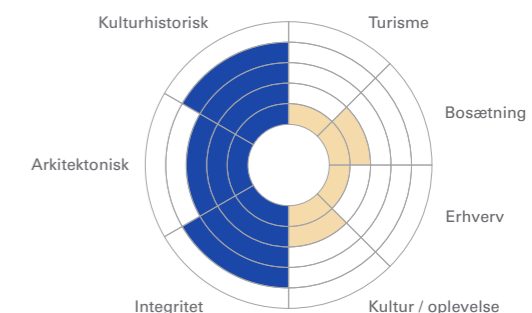
Boligkompleks bygget først i 1950'erne. Boligerne var tænkt som billige boliger for især ældre medlemmer af Keramisk Fagforening.

83

LANGELINJE-NEXØ

Rækkehusbebyggelse med bagårdstilliggende langs Stormgade med 14 arbejderboliger fra 1875 opført til sandstensbruddets arbejdere. Miljøet er velbevaret.

84

LIMENSGADE

Udgår pga. screeningskriterierne.

85

LERSØVEJ-ONSBÆK

Udgår pga. screeningskriterierne.

86

SOSE

Udgår pga. screeningskriterierne.

87

KLIPPELØKKEN

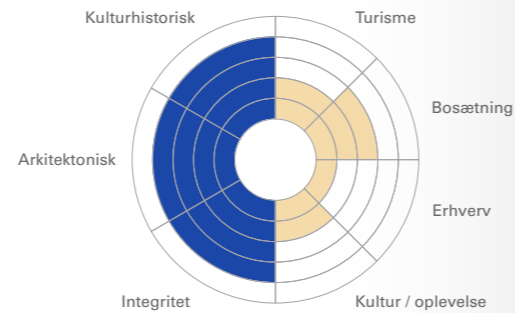
Udgår pga. screeningskriterierne.

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

88

LANGELINJE-SANDVIG

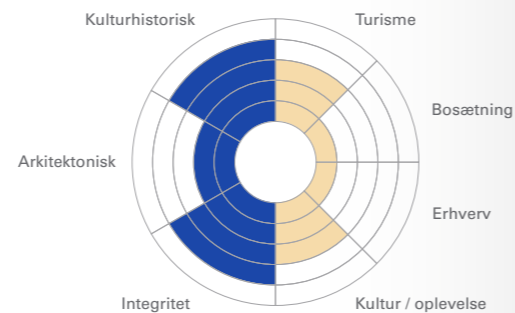
De 20 stenarbejderboliger er opført år 1900 af Borholms Granitværk. Rækkehusene har et klart arkitektonisk skema som består af dobbelthuse med to- og trefagsboliger.

89

MOSELØKKEN

Moseløkken er det sidste aktive granitbrud på Bornholm. På kanten af bruddet ligger Moseløkkens hus, bygget af granit fra hele øen, som i dag huser et lille museum.

90

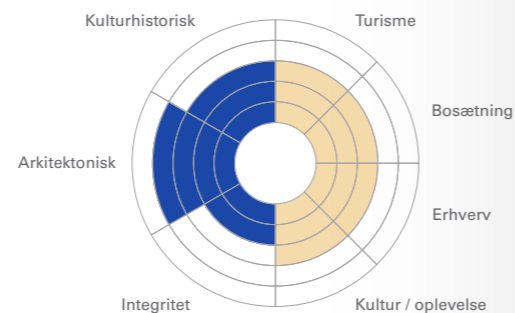
BORGMESTER NIELSENSVEJ

Udgår pga. screeningskriterier.

91

DE FORENEDE-ARBEJDERBOLIGER

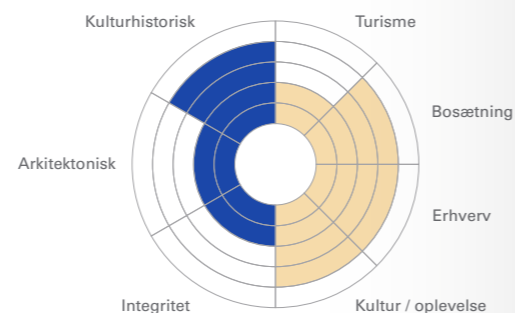
Arbejderboliger ved De forenedes Granitbruds plads. På pladsen ligger i dag parkeringsplads og institution.

92

HASLE KLINKERSKOVEN

Klinke- og chamottestensfabrik fra 1843. Det eneste, der i dag er tilbage af det store anlæg, er tre fabrikshaller og to boliger, der bruges til erhvervsopbevaring.

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

93

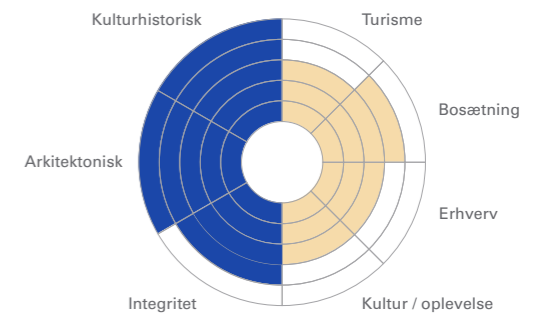
HASLE LYSTSKOVEN

Udgår pga. screeningskriterierne.

94

SVANEKE

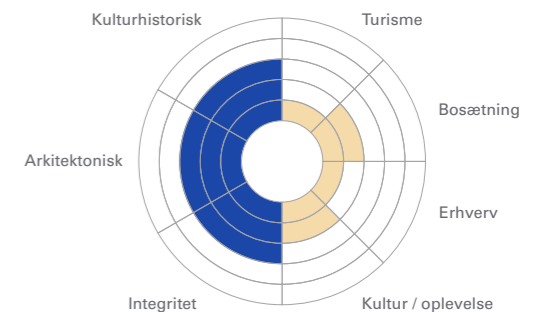
Velbevaret købstad på det østlige Bornholm med bykerne af oprindelige gadeforløb, torv samt bindingsværkshuse- og gårde op langs klipperne fra havnefronten.

95

YPNASTED

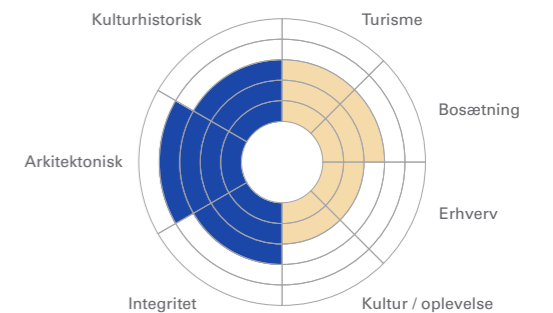
Ligger isoleret på nordkysten og var opr. fiskeleje med lille havn. De få, spredte huse blev fra 1920'erne sommerboliger og er i dag et eksklusivt feriehusområde.

96

BØLSHAVN

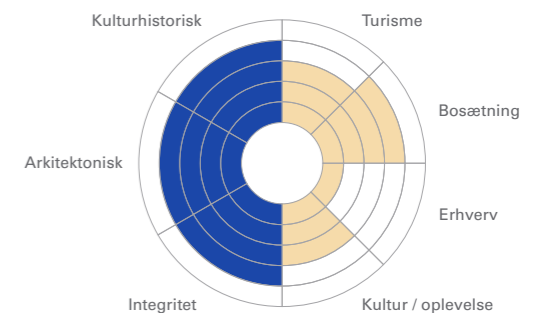
Fiskeleje med mindre havn fra 1886 på nordkysten. Bebyggelsen langs kystvejen er præget af enlængede bindingsværkshuse med fine detaljer i træværket.

97

MELSTED - GUDHJEM

Fiskeleje med to havne placeret i kuperet terræn med længehuse og gårde med terrasserede haver. Intakt kulturmiljø på trods af megen turisme.

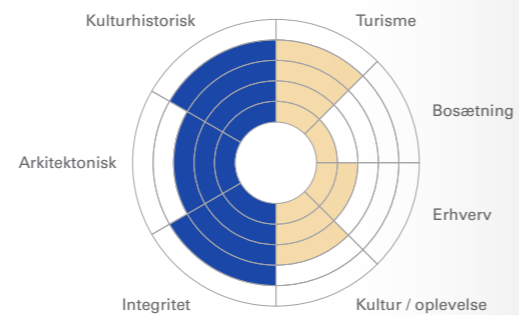
● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

98

AARSDALE

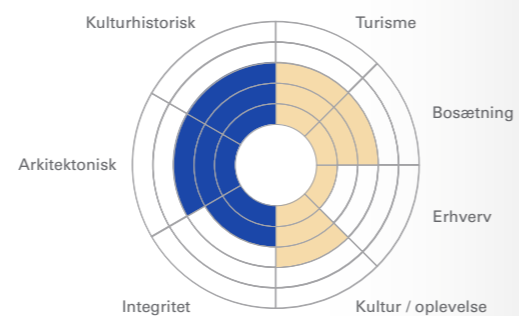
Fiskerleje med røgerier, fiskerhuse og -skure samt pakhus og velbevaret havneområde, hvor der fortsat drives fiskeri. Byen rummer også ældre avlsbrugergårde.

99

SNOGEBÆK

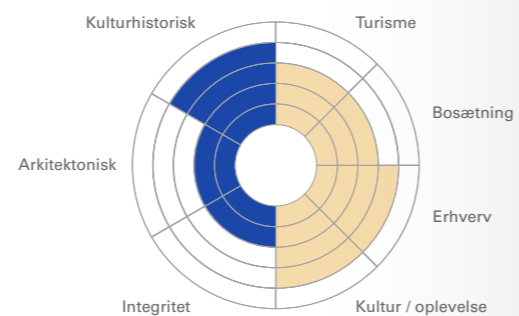
Fiskerleje med en del ældre bygninger og skure. Da den tidligere havn sandede til byggedes i 1889 en øhavn med en ca. 100 meter lang broforbindelse.

100

NEXØ

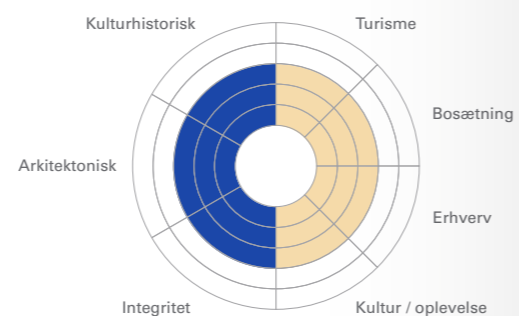
Købstad med stor fiskerihavn og sandstensindustri med arbejderhuse. Byen har været hærget af brande og bombardementer, så bygningsmassen er i dag opblandet.

101

RØNNE

Havneby og handelsplads fra tidlig middelalder. Omfatter Rønnes ældre bydele med bykernen, arbejderboliger, villaer og industriområder med haller og parcelhuse.

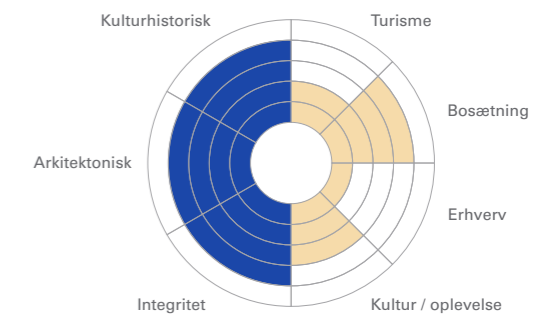
● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

102

SVENSGEHUSENE

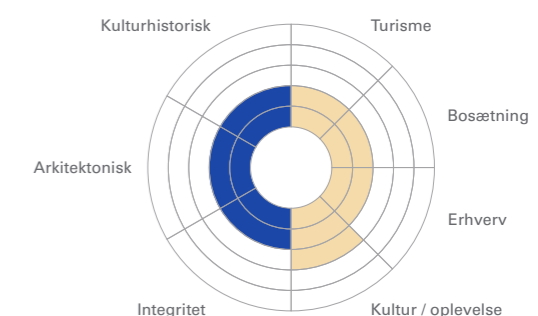
Fem boligkvarterer i Rønne og to i Nexø bestående af 300 præfabrikerede træhuse fra Sverige i forskellige farver. Opført i 1945 efter russernes bombardementer.

103

RØNNE: HASLE / LÆRKEVEJ / HERREGÅRD OG PARK

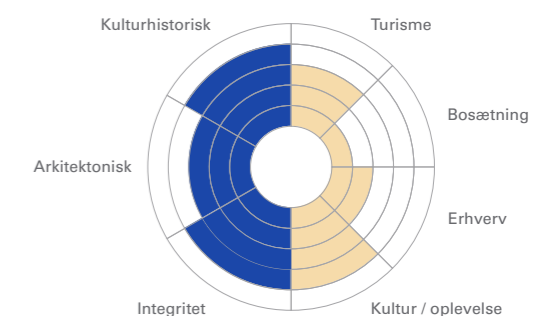
Boligbebyggelse med arbejderboliger og villaer langs vandet og herregård i parkanlæg.

104

ALMEGÅRDS KASERNE I RØNNE

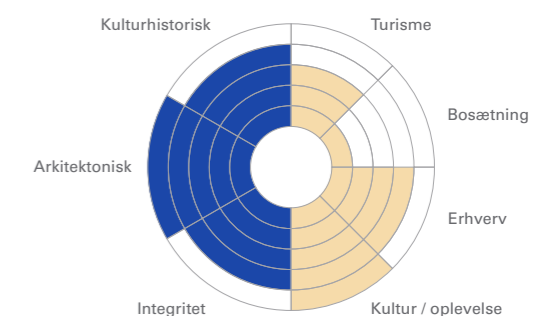
Kaserneområde med træbaracker fra 2. verdenskrig. Stadig i drift.

105

RØNNE ELVÆRK OG BADHUS

Fredet bygningsmasse fra 1911 som kommunen ejer. Det fine kompleks er tegnet af arkitekt Anton Rosen og står i dag tomt.

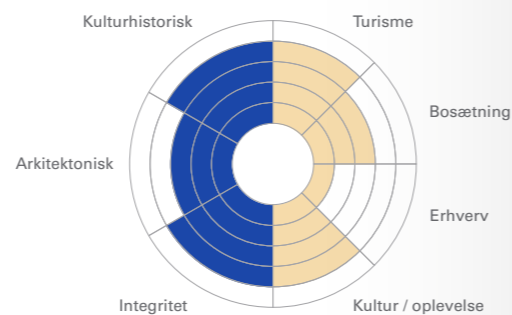

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

106

SANDVIG

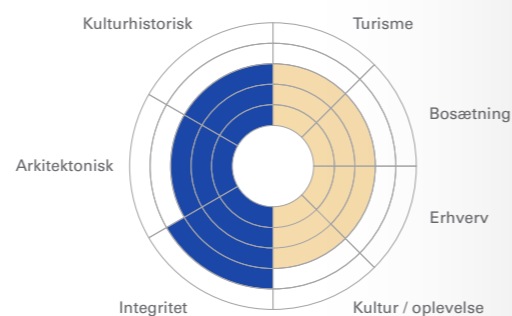
Oprindeligt et mindre fiskerleje. Fra ca. 1890 fik turismen stor betydning, hvorfor der op til 1914 blev bygget en række badhoteller langs strandpromenaden.

107

ALLINGE

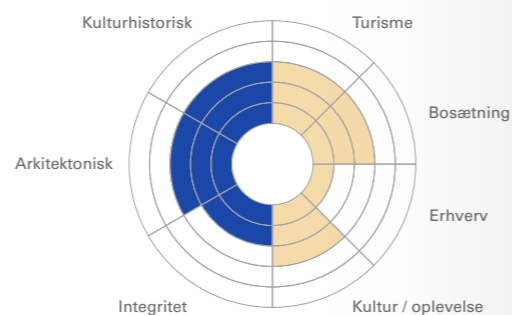
Fiskerleje, hvor den indre bykerne hovedsageligt består af bindingsværkshuse fra 17-1800-tallet. Byen er i dag kendt for det årlige politiske Folkemøde i juni.

108

HASLE

Hasle by og havn har på stille vis fulgt med udviklingen og rummer en palette fra ældre bygninger og gårde til parcelhuskvarterer. Byen virker i dag stille.

109

NYKER

Udgår pga. screeningskriterierne.

110

KLEMENSKER

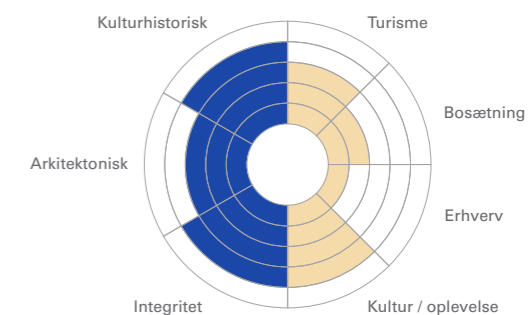
Udgår pga. screeningskriterierne.

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

111

VANG

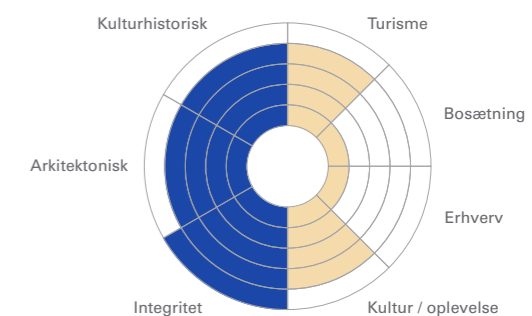
Vang ligger på vestkysten, hvor klipperne rejser sig lodret fra havet. På en flad grund ligger fiskerlejet, mens bebyggelserne snor sig op af de stejle skråninger.

112

HELLIGPEDER TEGLKÅS

Ved foden af skrænterne snor en lille vej sig langs strandkanten og forbinder de to små fiskerlejer. De ligger idyllisk med små røgerier, havnehytter og huse.

113

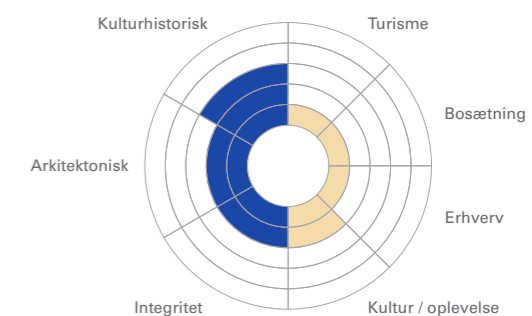
KNUDSKER

Udgår pga. screeningskriterierne.

114

VESTERMARIE

Lille kirkelandsby med gammelt kapel, tidligere kirkeskole, brugsforening og et forsamlingshus, som i dag huser Bornholmerkirken.

115

NYLARS

Udgår pga. screeningskriterierne.

116

LOBBÆK

Udgår pga. screeningskriterierne.

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

117

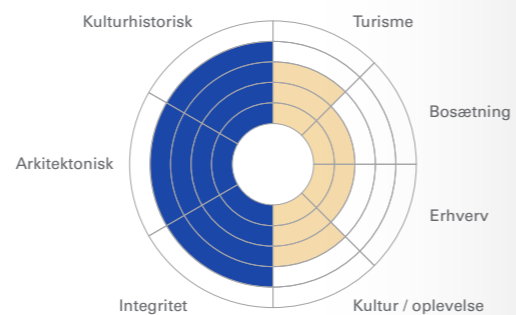
ARNAGER

Udgår pga. screeningskriterierne.

118

LISTED

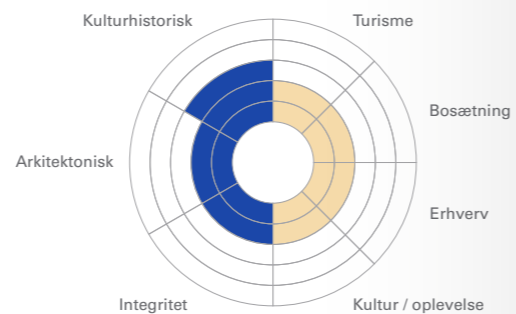
Kuperet havneby på nordkysten med bindingsværkshuse og havn med fiskerhuse, skure og gamle røgerier. Utzons lille vandværk ligger indad ved Vasebæk å.

119

AAKIRKEBY

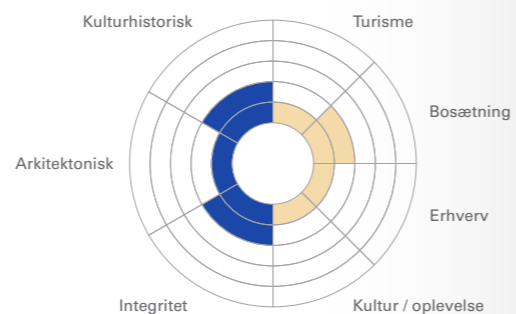
Købstad, tidligere kirkecenter og tingsted, der med stationen i 1900 blev trafikalt knudepunkt på øen. Bedre Byggeskik, små byhuse og nyere byggeri præger byen.

120

ÅRSBALLE

Mindre landsby langs landevejen. Flere bygninger er i forfald.

121

PEDERSKER

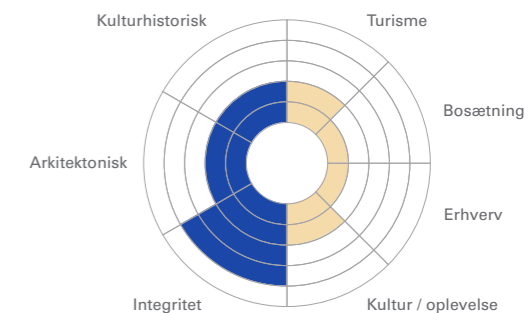
Udgår pga. screeningskriterierne.

● VÆRDISÆTNING ● POTENTIALEVURDERING

122

BALKA

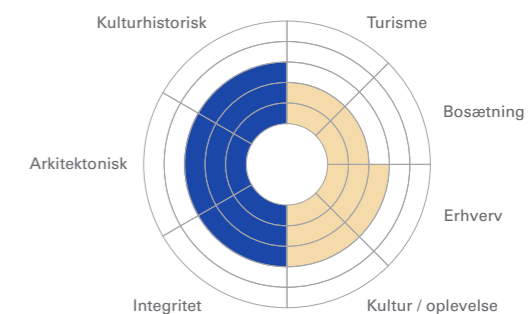
Miljøet ligger i et sommerhusområde og omfatter en lille jollehavn med tre små slæbesteder med spil, fritidsskure af blandede materialer og en renseplads.

123

ØSTERMARIE

Stationsby med kirke, sogne-, folke- og højskole, brugsforening og gammel stationsbygning tegnet af Fisker og Rafn. Det renoverede centrum er i dag busknodepunkt.

124

ØSTERLARS

Udgår pga. screeningskriterierne.

125

RØ

Udgår pga. screeningskriterierne.

126

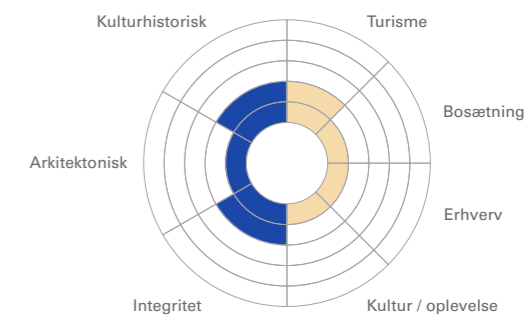
TEJN

Udgår pga. screeningskriterierne.

127

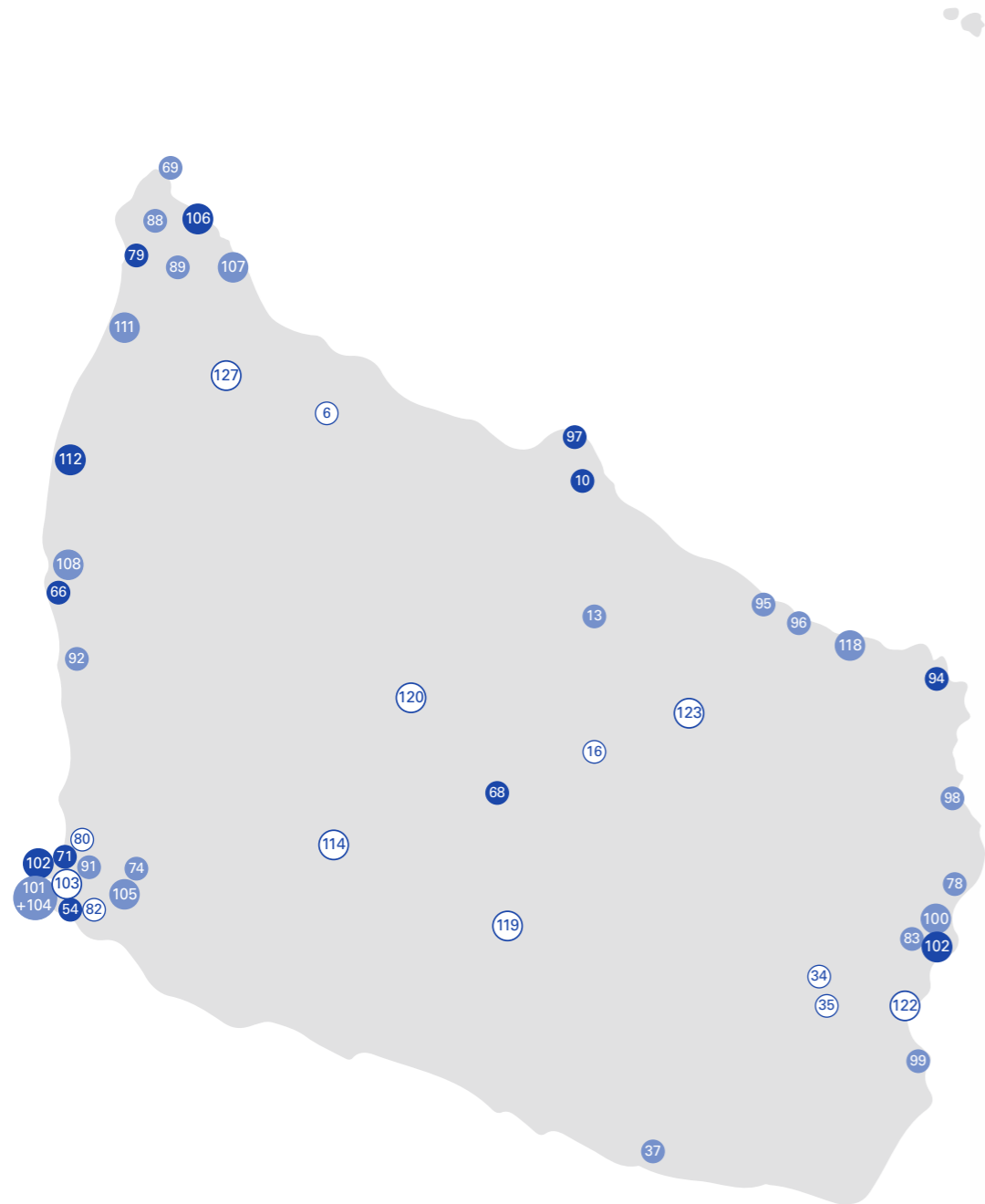
OLSKER

Mindre landsby, der huser en af Bornholms fire rundkirker; Olsker rundkirke fra ca. 1150. Kirken er ombygget i midten af 1900-tallet.

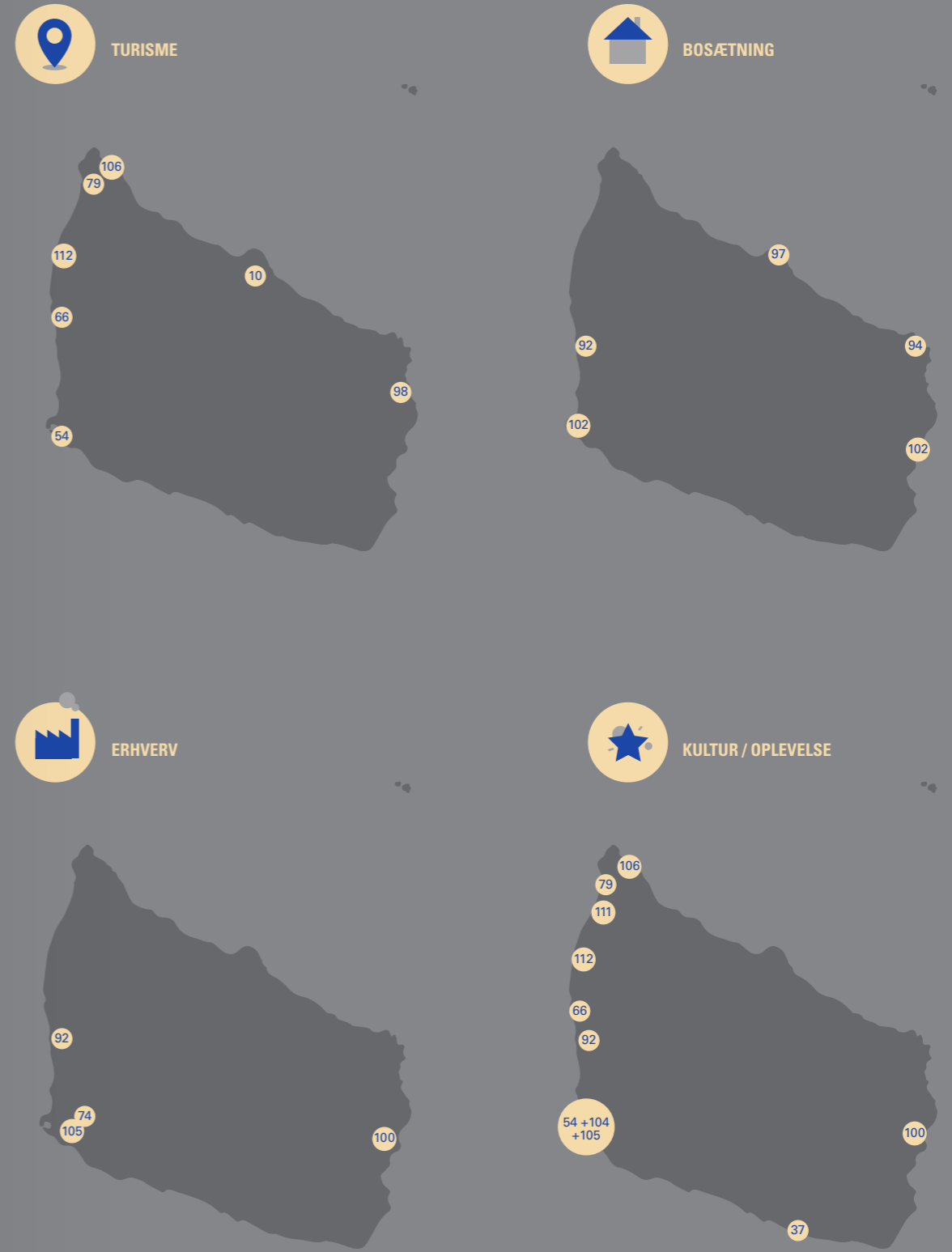
KORT OVER VÆRDISÆTNINGER I BORNHOLM REGIONSKOMMUNE

Fordelingen af Bornholm Regionskommunes kultur-
miljøer ud fra deres værdisætninger.

KORT OVER POTENTIALEVURDERINGER I BORNHOLM REGIONSKOMMUNE

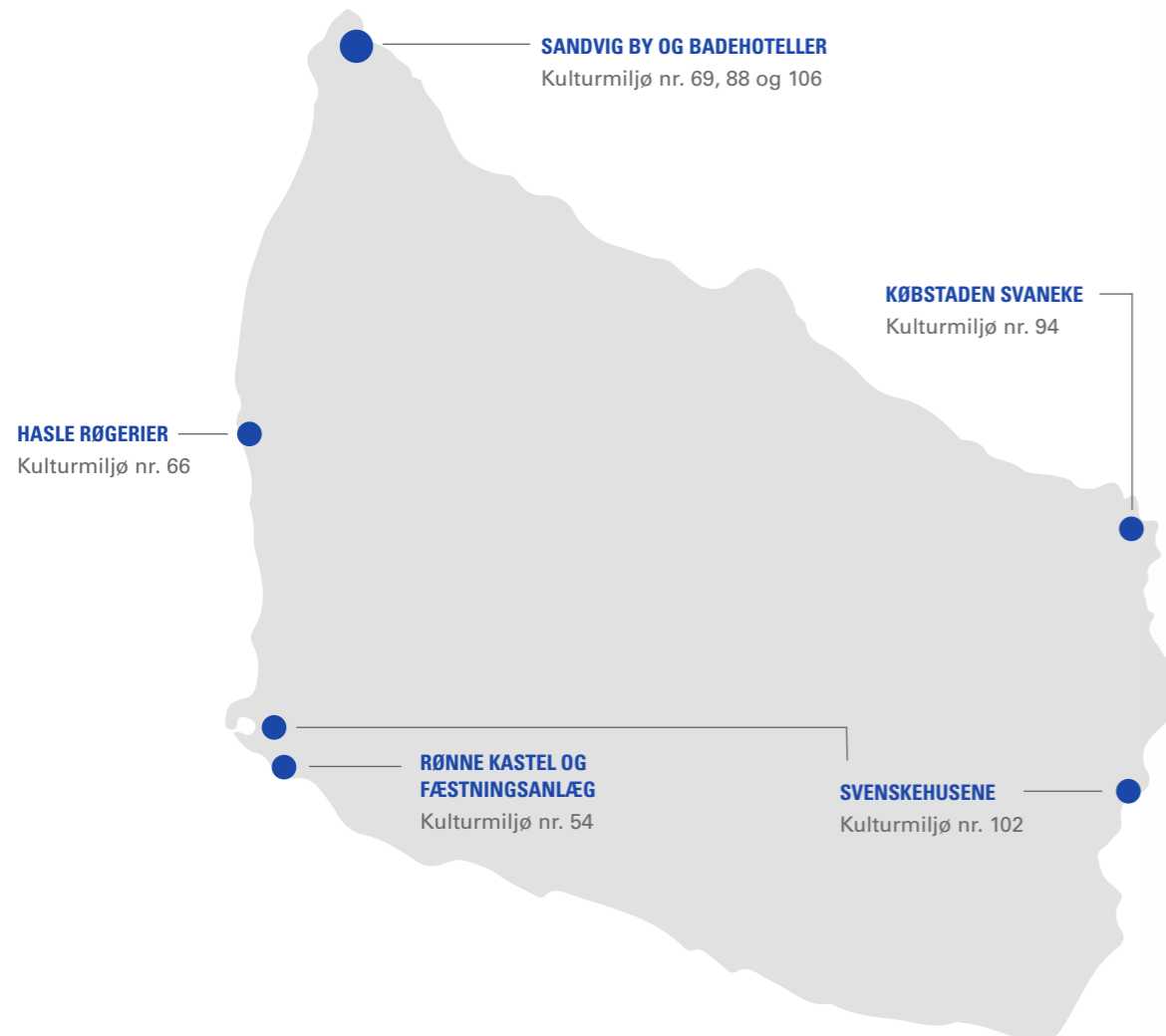
Fordeling af Bornholm Regionskommunes
kulturmiljøer med højt potentiale (4 el. 5) inden
for de fire kategorier.

Vurderingen knytter sig til det enkelte kulturmiljøes potentialer for
at stimulere hhv. turisme, bosætning, erhverv og kultur/oplevelser

UDVALGTE KULTURMILJØER

I BORNHOLM REGIONSKOMMUNE ER FØLGENDE 5
KULTURMILJØER UDVALGT:

RØNNE KASTEL OG FÆSTNINGSANLÆG

Kulturmiljø nr. 54

Udvælgelsesgrundlag: Rønne kastel og fæstningsanlæg er udvalgt på grund af sin kulturhistoriske fortælling om Rønnes forsvar samt de store potentialer inden for formidling, oplevelser og turisme.

HASLE RØGERIER

Kulturmiljø nr. 66

Udvælgelsesgrundlag: Hasle Røgerier er udvalgt på grund af deres egnsspecifikke arkitektur og kulturhistoriske værdi samt miljøets potentialer som identitetskabende agent for byen og som udflugtsmål.

SANDVIG BY OG BADEHOTELLER

Kulturmiljø nr. 69, 88 og 106

Udvælgelsesgrundlag: Sandvig by og badhoteller er udvalgt på grund sine arkitektoniske værdier, stærke fortælling om starten på den Bornholmske kystturisme samt de strategiske potentialer inden for formidling og turisme.

KØBSTADEN SVANEKE

Kulturmiljø nr. 94

Udvælgelsesgrundlag: Købstaden Svaneke er udvalgt på grund af sine stærke arkitektoniske og kulturhistoriske værdier og høje integritet samt de delvist realiserede potentialer inden for events og turisme.

SVENSKEHUSENE

Kulturmiljø nr. 102

Udvælgelsesgrundlag: Svenskehusene i Rønne og Nexø er udvalgt på grund af deres særlige egnehistoriske identitets- og fortællekraft og unikke karakter samt potentialerne inden for formidling og bosætning.

HASLE RØGERIER

Røgerierne kendes især på de markante skorstene, der binder kulturmiljøet sammen

BESKRIVELSE

Røgerierne er opført i perioden ca. 1870 til 1940 og omfatter fem større og mindre røgerier beliggende ud til vandet i Hasles sydlige del og adskilt fra byen. Til kulturmiljøet hører også skure, fiskerhuse samt åbne arealer.

FORTÆLLING

Efter 1850 voksede efterspørgslen på røgede sild, hvorfor der blev bygget et stort antal silderøgerier på Bornholm. De større røgerier blev gerne opført i kompagniskaber mellem fiskerne og gav arbejde til kvinderne, der tog sig af at rense, tørre og røge sildene. Kulturmiljøet fortæller således historien om sildenes betydning som råstof og dermed arbejde for øens mænd og kvinder.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

De bærende bevaringsværdier knytter sig til de fem røgeribygninger, de åbne arealer mellem bygningerne (tørrepladser), småskurene og fiskerhusene. Hertil kommer røgeriernes karakteristiske skorstene, der oftest er opmuret i strømskifter, samt den oprindelige, enkle materialeholdning.

TILSTAND

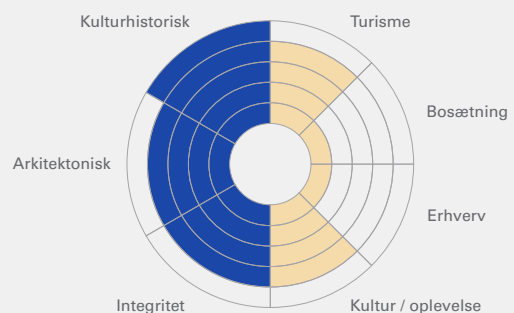
Ét af de fem røgerier er fredet, mens de øvrige er udpegede som bevaringsværdige. Den sydlige del af kulturmiljøet med de tre store røgerier fremstår velbevaret, mens den nordlige del med de to mindre røgerier sløres af et nyere parcelhus og modernisering af de små fiskerhuse. Forbindelsen mellem røgerierne og byen kan med fordel styrkes.

Røgerierne ligger på rad og række lidt adskilt fra selve byen og det øvrige havneområde mod nord

Kommune:	Bornholm Regionskommune
Kategori:	Kystmiljø - Havneby
Emne i kommuneplan:	Kulturmiljøområder, 5 bevarede røgerier mm
Omfang:	Kulturmiljø nr. 66 (indgår samtidig i kulturmiljø nr. 108)
Udpeget i kommuneplan:	Ja
Adgangsforhold:	Offentlig adgang

- VÆRDISÆTNING
- POTENTIALEVURDERING

HASLE RØGERIER

Oprindeligt har arealerne mellem bygningerne sandsynligvis været anvendt til tørring af fisk

Et nyere parcelhus er kilet ind mellem røgerierne

Et af røgerierne set fra vandsiden

RØNNE KASTEL OG FÆSTNING

Det karakteristiske kanontårn

Kastellets bygningsanlæg og fæstningsanlæggets bevarede volde

BESKRIVELSE

Kastellet i Rønne blev opført i 1689 og var oprindeligt planlagt som et større fæstningsværk med flere bastioner og fæstningsvolde omkring Rønne. Byggeriet af anlægget blev dog indstillet af økonomiske årsager, og det kom aldrig i funktion. I 1750 blev kastellet brugt som krudtdepot, senere som karantænested, under 2. Verdenskrig som radiostation for tyskerne og indtil 1976 som militært magasin, hvorefter kastellet blev åbnet som forsvarsmuseum.

FORTÆLLING

Der er en god oplevelsesmæssig sammenhæng mellem kastelets bygninger og fæstningsanlæggets landskabelige volde. Man ankommer ved kastelets gulkalkede arsenalbygninger, der danner et veldefineret gårdrum. Bevæger man sig videre langs magasinbygningen, kommer man til kastelets imponerende hvidkalkede kanontårn, hvor fæstningens voldanlæg også begynder. Langs voldene går en sti, hvor man kan opleve udsigten til Østersøen fra toppen af bastionen længst mod øst, inden man bevæger sig tilbage mod kastelet. Fortællingen underbygges af stedets nuværende funktion som forsvarsmuseum.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

De bærende bevaringsværdier er knyttet til fæstningens bevarede voldanlæg, kastelets kanontårn samt arsenalets bygninger.

TILSTAND

Bygningernes bevaringstilstand er god, men trænger til almindelig vedligeholdelse. Fæstningsanlæggets volde er sløret af beplantning, især på voldene øst for Arsenalvej.

Kommune:	Bornholm Regionskommune
Kategori:	Forsvar og militær – Fæstningsanlæg
Emne i kommuneplan:	Fæstningsanlæg, magasinbygning, skanser
Omfang:	Kulturmiljø nr. 54
Udpeget i kommuneplan:	Ja
Adgangsforhold:	Offentlig adgang

● VÆRDISÆTNING

● POTENTIALEVURDERING

RØNNE KASTEL OG FÆSTNING

Kastellets magasinbygning

Fæstningsanlæggets bevarede volde med den store flagstang og kanontårnet i baggrunden

Udsigten til Østersøen fra fæstningsanlæggets bastion

69 88 106

SANDVIG BY OG BADEHOTELLER

Udsigt over Sandvigs hoteller set fra Hammerknuden. Forrest ses strandpromenaden fra 2012

Badehotellerne er skudt op langs kysten i Sandvig fra 1890'erne til 1914

BESKRIVELSE

Sandvig ligger på toppen af Bornholm, hvor Hammerknude skyder sig ud i havet nordvest for byen. Byen var oprindeligt et lille fiskerleje, grundlagt i middelalderen, og havnemiljøet opleves stadig levende omkring den lille havn. Karakteristisk for Sandvig er byens badehoteller, der ligger som hvide perler på en snor ud mod Østersøen. I dag er byen næsten vokset sammen med Allinge.

FORTÆLLING

Stenbrydningen på Hammerknude satte sidst i 1800-tallet gang i en forrygende udvikling af Sandvig. Hammerværket kom i tysk eje i 1891 og rygtet om det eksotiske Bornholm spredte sig til det tyske borgerskab, der strømmede til byen. I løbet af få år blev der bygget fem store hoteller, men turisteventyret sluttede med 1. Verdenskrig i 1914. Området måtte herefter overleve på stenindustrien. Først i 1930'erne begyndte danske sommergæster at finde til Bornholm, og Nordøen var i mange år det foretrukne sted for øens gæster.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

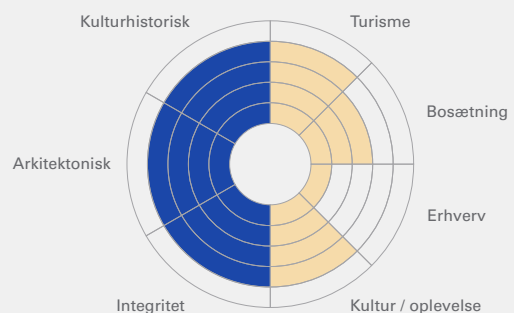
De bærende bevaringsværdier knytter sig til Sandvig havn, de bevarede ældre bygninger i byen, til rækken af hoteller langs kystlinjen og til to rækker stenarbejderboliger fra slutningen af 1800-tallet.

TILSTAND

De fleste af de gamle badehoteller tjener stadig deres oprindelige formål, men bygningernes arkitektoniske kvalitet er stærkt svingende og bærer flere steder præg af ombygninger. Det anbefales at fokusere på byens historie som Bornholms første turistmål og revitalisere de ældre hoteller.

Kommune:	Bornholm Regionskommune
Kategori:	Kystmiljø - Havneby, Fritidsmiljø - Badehotel, Industrimiljø - Råstofudvinding
Emne i kommuneplan:	Fiskerleje, Stenarbejderboliger
Omfang:	Kulturmiljø nr. 69, 88 og 106
Udpeget i kommuneplan:	Ja
Adgangsforhold:	Offentlig adgang

- VÆRDISÆTNING
- POTENTIALEVURDERING

SANDVIG BY OG BADEHOTELLER

Badehotellerne ligger som perler på en snor langs havnen og kysten

Omring havnen er mange af de gamle gadeforløb og karakteristiske bygninger bevaret

I Sandvig findes to rækker stenarbejderboliger opført til de mange arbejdere

KØBSTADEN SVANEKE

Langs Havnebakken ses byens terrænfald fra Lille Plads mod havnen

Svaneke's havn og velbevarede bykerne ligger omkraset af højedragene af granit

BESKRIVELSE

Svaneke er Danmarks østligste købstad, og det kan ses: Hottellerne ved havnebryggen er købmansgårde fra 1700-tallet, hvor byen stadig kun havde en naturhavn. Fra 1816 hjalp den nyanlagte havn den lille købstad i konkurrencen mod Nexø og i 1860'erne blev havnen udvidet. Fra den tid findes flere fine bygninger som toldbygningen og pakhuset. Torvet, der ligger bag købmansgårdene, udgør sammen med havnen Svaneke's hjerte. Herfra snor de smalle gader sig op mod Byledsbakke og Vestergade, hvor grænsen mellem byen og markerne er markant. Terrænnets stigning skaber udsyn over de røde tage og gulvkalgede bygninger med de høje, sorttjærede sokler.

FORTÆLLING

Fortællingen knytter sig til købstadskernen, hvor bymiljøet tegnes af de gamle huse i oprindelig udformning, af haver og hegn, af gadeforløb og pladser – alt præget af terrænforholdene. Ved udbygningen af jernbanenettet kom banen ikke til Svaneke, der kun sparsomt blev påvirket af industrialiseringen og primært fungerede som handelsby. Der er kun begrænset nybyggeri, hvilket tilfører miljøet yderligere oplevelsesværdi som en yderst velbevaret købstad.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

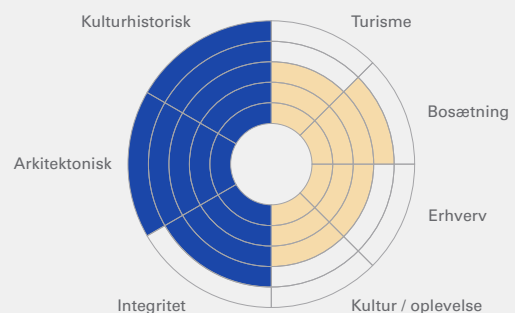
De bærende bevaringsværdier er havnefronten og bymidten, de gamle huse i smalle gadeforløb, sammenhængen mellem bykernen og byens øvrige bebyggelse samt afgrænsningen mod markerne.

TILSTAND

Svaneke modtog i 1975 Europarådets guldmedalje for sin velbevarede købstadskerne og vandt Bygningskultur Danmarks afstemning som Danmarks Smukkeste Købstad i 2013. Byens helhedspræg er sårbart overfor turisme og skiltning.

Kommune:	Bornholm Regionskommune
Kategori:	Bymiljø - Købstad
Emne i kommuneplan:	Historisk bymiljø, Købstad
Omfang:	Kulturmiljø nr. 94
Udpeget i kommuneplan:	Ja
Adgangsforhold:	Offentlig adgang

- VÆRDISÆTNING
- POTENTIALEVURDERING

KØBSTADEN SVANEKE

Kirkepladsen med de skrånende gader og gamle huse

Havnefronten i Svaneke med den gamle købmandsgård, som i dag er hotel

Udsyn over Svanekes røde tage set fra Vestergade

SVENSKE- HUSENE

Svenskehuskvarter i Rønne

Eksempel på svenskehuskvarter i Rønne med 76 huse på Skånesvej, Hallandvej, Blekingevej, Værmlandsvej og Sveasvej

BESKRIVELSE

De Bornholmske svenskehuse består af 300 præfabrikerede træhuse fra 1945. De findes i to typer; bungalows i én etage og villaver i to etager. Alle husene har karakteristiske pastelfarver i hhv. blå, grøn, gul, grå, rosa og lysebrun, og nabohuse har næsten aldrig samme farve. Svenskehusene ligger i Rønne mod vest og Nexø mod øst i klart afgrænsede boligkvarterer. I Rønne blev der opført 225 huse, og man fik dermed fem nye svenskehuskvarterer fra Lærkevej mod nord til Bellmansvej mod syd. I det nordvestlige Nexø blev 75 huse fordelt på to kvarterer omkring Paradisvej.

FORTÆLLING

I dagene efter befrielsen nægtede Bornholms tyske kommandant at overgive sig, og Sovjet bombede derfor Rønne og Nexø d. 7. og 8. maj 1945. 750 af øens familier var med ét hjemløse. Den svenske befolkning var berørte over nøden hos deres nære nabo og skænkede 300 præfabrikerede træhuse i to typer og med inventar til Bornholmerne. Fundamenter blev støbt, gader etableret – og fra september samme år kunne de første flytte ind.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

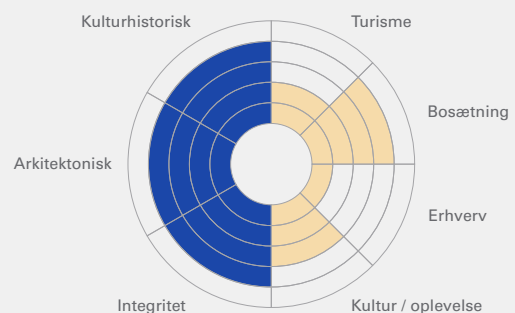
De bærende bevaringsværdier knytter sig til træhusene i begge byer; deres placeringer, farvesætning og bygningsdetaljer samt helhedspræget i kvartererne.

TILSTAND

Alle husene findes stadig og er velbevarede - både enkeltvis og som samlede bebyggelser. De udgør i dag attraktive boligområder i de to byer.

Kommune:	Bornholm Regionskommune
Kategori:	Bymiljø - Købstad
Emne i kommuneplan:	Historisk bymiljø
Omfang:	Kulturmiljø nr. 102 (omfatter dele af kulturmiljø nr. 100 og nr. 101)
Udpeget i kommuneplan:	Nej
Adgangsforhold:	Offentlig adgang

- VÆRDISÆTNING
- POTENTIALEVURDERING

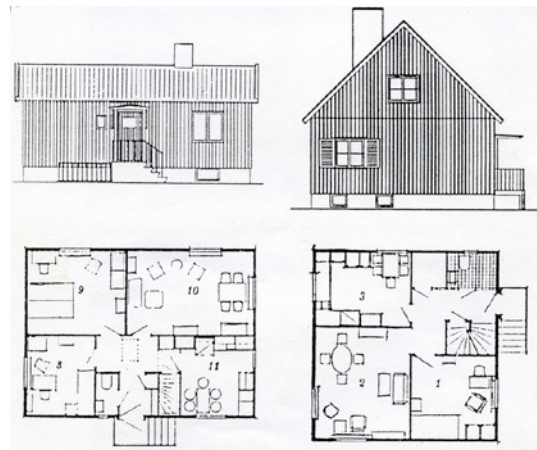
SVENSKEHUSENE

Blåt svenskehus af villatype

Svenskehuse af bungalow-type i Rønne

Opstalt og plan for de to typer af svenskehuse; hhv. bungalow og villa

